

Kacper Chałagus

Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0009-0000-7338-8155>

JĘZYKOWA MANIPULACJA W DISKURSYE POLITYCZNYM NA PODSTAWIE WYSTĄPIEŃ WŁADIMIRA PUTINA

Język polityczny, zwłaszcza techniki manipulacyjne odgrywają kluczową rolę w kreowaniu wizerunku i legitymizowaniu działań władzy. Władimir Putin wykorzystuje różnorodne techniki językowe do kształtowania opinii publicznej oraz wpływania na odbiorców swoich wystąpień¹. Niniejszy artykuł jest próbą przedstawienia środków stosowanych przez prezydenta Federacji Rosyjskiej.

Badanie miało charakter jakościowy i opierało się na analizie dwóch wystąpień Władimira Putina, opublikowanych na oficjalnym kanale Kremla w serwisie YouTube (kremlin). Materiały te zostały udostępnione w początkowej fazie rosyjskiej ofensywy na Ukrainę w 2022 roku. Kryterium doboru tekstów stanowiły wspólna tematyka, wysoki poziom nacechowania emocjonalnego oraz zauważalna intencja – kluczowe elementy dla badania językowej manipulacji.

Analiza została przeprowadzona w oparciu o teorię językową Aleksego Awdiejewa, który wyróżnia cztery grupy tzw. metaoperatorów perswazyjnych. Każda z grup pełni odmienną funkcję w procesie wpływania na odbiorcę, obejmując m.in. środki argumentacyjne, emocjonalne, logiczne oraz pragmatyczne. Celem badania było opisanie i sklasyfikowanie zastosowanych przez Putina środków językowych wpływu, ze szczególnym uwzględnieniem ich funkcji manipulacyjnych.

¹ Por. R. Gawarkiewicz, *Narracja wojenna prezydenta Federacji Rosyjskiej. Analiza przestrzeni mentalnej wygenerowanej przez W. Putina w wystąpieniach do narodu*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2024, nr 15(2), s. 181–197; D. Gierasińska, *Wiarogodność wypowiedzi Władimira Putina na temat relacji rosyjsko-ukraińskich: studium corocznych konferencji prasowych*, „Refleksje. Pismo Naukowe Studentów i Doktorantów” 2020, t. 21, s. 51–70; С. Ван, Е. Ван, *Тактики и приемы речевого воздействия в тексте выступления В. В. Путина на 70-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН*, „Политическая лингвистика” 2018, t. 6, s. 133–139.

Dyskurs polityczny i jego funkcje

Język polityki, według Bogdana Walczaka², to odmiana języka ogólnego używana w tekstach poruszających tematy polityczne, związanych ze środowiskiem politycznym. Janina Fras³ dodatkowo podkreśla perswazyjność języka polityki, sugerując, że głównym jego zadaniem jest zdobycie akceptacji lub chociaż przychylności odbiorców komunikatu. Opis tej odmiany języka uzupełniają sfery jej wykorzystania, wymienione przez Kazimierza Ożoga⁴, tj. podejmowanie decyzji, ustanawianie praw, działalność parlamentu czy prezydenta.

Dyskurs polityczny realizowany jest w następujących kanałach⁵: drukowanych – są to gazety, dzienniki, książki, broszury czy plakaty; audiowizualnych – kanały telewizyjne, stacje radiowe, kino, teatr, audiobooki; elektronicznych – strony internetowe, blogi itp. W każdym z tych kanałów możemy wyróżnić dwa typy perswazyjności: jawny i niejawny⁶. Perswazyjność jawna to apele i argumentacja, których celem nie jest ukrycie zamiarów nadawcy komunikatu. Cechują się one emocjonalnością, użyciem wykrzykników czy trybu rozkazującego⁷. Perswazja niejawna opiera się na sugestiach, które pomagają przedstawić różne sytuacje w odpowiednim świetle – pozytywnym, neutralnym lub negatywnym. Wykorzystywane są do tego słowa i wyrażenia mające jasny odcień emocjonalny⁸.

Metaoperatory perswazyjne

Aleksy Awdiejew⁹ opisał fenomen słów, których głównym zdaniem jest zwiększenie efektywności komunikatu. Podzielił je na następujące grupy:

² B. Walczak, *Co to jest język polityki?*, „Język a Kultura” 1994, t. 11, s. 15–20.

³ J. Fras, *Język propagandy politycznej*, [w:] *Teoria i praktyka propagandy*, red. B. Dobek-Ostrowska, J. Fras, B. Ociepka, Wrocław 1997, s. 88, 91.

⁴ K. Ożóg, *Język w służbie polityki. Językowy kształt kampanii wyborczych*, Rzeszów 2004, s. 39.

⁵ Ю. В. Ключев, *Каналы, формы, ресурсы публичного политического дискурса*, „Вестник Санкт-петербургского университета” 2009, Вып. 1. Ч. II, s. 242.

⁶ J. Fras, *Język propagandy politycznej*, s. 91.

⁷ Ibidem, s. 92.

⁸ Ibidem, s. 95.

⁹ A. Awdiejew, *Systemowe środki perswazji*, [w:] *Manipulacja w języku*, red. P. Krzyżanowski, P. Nowak, Lublin 2004, s. 72.

operatory blokujące weryfikację, operatory wywołujące „efekt obserwatora”, operatory zmieniające hierarchię układu informacyjnego, operatory wzmocnienia funkcji pragmatycznych.

Operatory z pierwszej grupy, tj. operatory blokujące weryfikację, mają za zadanie odwołać się do świadomości słuchaczy, do wiadomości już przez nich posiadanych i upewnić ich w tym, że słyszany właśnie komunikat jest z nimi zgodny, a co za tym idzie – prawdziwy¹⁰. Mogą one odwoływać się także do informacji przekazywanych pośrednio – „ktoś gdzieś słyszał, jak pewna osoba mówi, że...” – co, zgodnie z maksymą jakości Grice’a, odbieramy jako prawdziwe¹¹. Autor podkreśla ich wysoką efektywność w przypadku, gdy kanałem nadawczym komunikatu są wszelkiego rodzaju media – w takim przypadku niemożliwe jest przejście na metapoziom i omówienie formy oraz treści komunikatu¹². Awdiejew wymienia następujące przykłady tych operatorów¹³: „wszyscy wiedzą, że”, „jak wiadomo”, „dobrze wiesz, że”, „jak ci wiadomo”. Badacz zaznacza też, że operatory te mogą podkreślać rutynowość danej sytuacji, uwiarygadniając ją lub wręcz przeciwnie, przedstawiać ją „jako unikalne naruszenie zwykłego porządku”¹⁴.

Druga grupa operatorów ma za zadanie „wywołać efekt obserwatora”, to znaczy tak przedstawić sytuację, aby odbiorca komunikatu poczuł się jej uczestnikiem, częścią. Dzieje się tak, gdy w treść komunikatu wplecione zostają wyrażenia takie jak¹⁵: „wyobraź sobie”, „jak widzisz”.

Grupa operatorów zmieniających hierarchię systemu informacyjnego realizowana jest przede wszystkim na poziomie prozodycznym – głównym jej elementem są akcenty logiczne, z pomocą których nadawca komunikatu podkreśla ważne dla siebie komponenty¹⁶. Niezwykle przydatna wydaje się tu również rematyzacja, która przenosi pewne elementy wypowiedzi do poziomu założeń, realizowanych na płaszczyźnie orzekania¹⁷. Wystarczy porównać przytoczone przez Awdiejewa¹⁸ przykłady: „Kowalski jest słabym inżynierem” vs. „Słabe kwalifikacje Kowalskiego doprowadziły do awarii”. W pierwszej wypowiedzi

¹⁰ Ibidem, s. 73.

¹¹ H. P. Grice, za: A. Marciniak, *Teoria implikacji konwersacyjnej w koncepcji Herberta Paula Grice’a*, „Pedagogika Filozoficzna on-line” 2013, t. 1, s. 91.

¹² A. Awdiejew, op. cit., s. 73.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, s. 74.

¹⁵ Ibidem, s. 75.

¹⁶ Ibidem, s. 76.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem, s. 77.

informacja podana jest wprost, w drugiej zaś przeniesiona została do poziomu pewnego założenia – wszakże, gdyby Kowalski był inżynierem o wysokich kwalifikacjach, to nie doszłoby do awarii.

Ostatnia grupa operatorów – operatory wzmocnienia funkcji pragmatycznych – zakłada zwiększenie efektywności wszelkiego rodzaju próśb, gróźb, życzeń, obietnic czy zakazów. Są to zwroty takie jak¹⁹: „Jestem (absolutnie, zupełnie, całkowicie) pewien, że”, „Mów, co chcesz”, „Sam zobaczysz”, „Zrób to dla mnie!”, „Natychmiast!”, „Jak Boga kocham!”.

Analiza wystąpień Władimira Putina

Źródłem materiału wykorzystanego w analizie są nagrania opublikowane w początkach tzw. specjalnej operacji wojskowej na oficjalnym kanale Kremla – kremlin – w serwisie YouTube.

W wystąpieniu z 22 lutego 2022 roku Putin wypowiedział następujące słowa: „**Факт остаётся фактом**²⁰ – ещё за два года до развала СССР его судьба была **фактически** предрешена”²¹ („**Fakt pozostaje faktem** – już dwa lata przed upadkiem ZSRR, jego los był **faktycznie** przesądzony” – tłum. K.Ch.). Prezydent odnosi się tu do faktu jako pewnego aksjomatu – pewnika, czegoś oczywistego. Pomaga to utwierdzić odbiorcę w prawdziwości komunikatu, wszak nikt nie będzie się z faktem kłócił, co zgodne jest z opisanymi przez Awdiejewa operatorami blokującymi weryfikację. Jednocześnie należy zauważyć wykorzystanie przez Putina akcentów logicznych (wyróżnionych **boldem**), które w tym wypadku pełnią funkcję operatorów blokujących weryfikację i zmieniających hierarchię układu informacyjnego – jednocześnie blokują możliwość zaprzeczenia treści komunikatu i podkreślają ważne dla nadawcy elementy.

Kolejny przykład, w którym występują operatory tych samych grup, pochodzi z wystąpienia opublikowanego 24 lutego 2022 roku: „Ответ **ясен, всё понятно и очевидно**”²² („Odpowiedź jest **jasna, wszystko jest zro-**

¹⁹ Ibidem, s. 78–79.

²⁰ Wszystkie wyróżnienia w tekście pochodzą od autora.

²¹ Kremlin, *Обращение президента Российской Федерации* (*Obrashchenie prezidenta Rossiiskoi Federatsii*), YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=yPP1PtL6bMw> (dostęp: 29.05.2024).

²² Kremlin, *Обращение президента Российской Федерации* (*Obrashchenie prezidenta Rossiiskoi Federatsii*), YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=sIPIMD9sPhA> (dostęp: 29.05.2024).

zumiale i widoczne gołym okiem” – tłum. K.Ch.). W tym wypadku Putin odnosi się do świadomości odbiorców, według niego wszystko jest dla nich „jasne, zrozumiałe i widoczne gołym okiem”, co dodatkowo podkreśla akcentami logicznymi (wyróżnienie **boldem**).

Putin wykorzystuje także operatory wywołujące „efekt obserwatora”, które pomagają mu zjednoczyć obywateli Federacji Rosyjskiej. Często używa zaimka osobowego „my”, co zmusza słuchaczy do mentalnego uczestnictwa i przyłączenia się do tego grona. Można to zauważyć w następujących wypowiedziach: „**Мы не можем не реагировать** на эту реальную опасность”²³ (kremlin, 22.02.2022; „**Nie możemy nie reagować** na to realne zagrożenie” – tłum. K.Ch.), „Объявляют **нас, Россию** своим врагом”²⁴ („Ogłaszają **nas, Rosję** swoim wrogiem” – tłum. K.Ch.).

Putin wykorzystuje akcenty logiczne, aby podkreślać istotne dla siebie elementy wypowiedzi. W przytoczonym niżej cytacie słowo „благодарные” („wdzięczni” – tłum. K.Ch.), którym to określa ludzi burzących pomniki Lenina w Ukrainie, pomaga mu podkreślić ironię. Ułatwia to prowadzenie narracji, według której Ukraina powinna być wdzięczna ZSRR za to, że w ogóle istnieje. Wyraził to następującymi słowami: „[...] а сейчас **благодарные** потомки поносили на Украине **памятники** Ленину” (kremlin, 22.02.2022; „[...] a teraz **wdzięczni** potomkowie [ludzi, za życia których powstała Ukraina – przyp. K.Ch.] poburzyli na Ukrainie **pomniki** Lenina” – tłum. K.Ch.).

W kolejnym przykładzie można dostrzec akcenty wzmacniające narrację wskazującą na niewdzięczność, a nawet próby nacisku i szantażu, z którymi spotykała się Rosja w odpowiedzi na swoje propozycje rozwiązania sporów: „В ответ на наши предложения мы постоянно сталкивались, либо с циничным обманом и враньём, либо с попытками **давления и шантажа**”²⁵ (kremlin, 24.02.2022; „W odpowiedzi na nasze propozycje ciągle spotykaliśmy się albo z cynicznym oszustwem i kłamstwem, albo z próbami **nacisku i szantażu**” – tłum. K.Ch.).

W wypowiedziach Putina nie wystąpiły operatory wzmocnienia funkcji pragmatycznych.

*

²³ Ibidem.

²⁴ Kremlin, <https://www.youtube.com/watch?v=yPP1PtL6bMw> (dostęp: 29.05.2024).

²⁵ Kremlin, <https://www.youtube.com/watch?v=sIPIMD9sPhA> (dostęp: 29.05.2024).

Analiza wybranych wystąpień Władimira Putina z początkowej fazy rosyjskiej inwazji na Ukrainę pozwoliła na wskazanie wyraźnych mechanizmów językowej manipulacji, które pełnią kluczową rolę w kształtowaniu przekazu politycznego. W oparciu o teorię metaoperatorów perswazyjnych Aleksego Awdiejewa zidentyfikowano trzy główne grupy środków wpływu: operatory blokujące weryfikację, operatory wywołujące „efekt obserwatora”, operatory zmieniające hierarchię układu informacyjnego. Nie odnotowano użycia operatorów wzmacniających funkcje pragmatyczne, co może wskazywać na specyfikę analizowanych wystąpień i dominujące w nich strategie manipulacyjne.

W badanych przemówieniach szczególnie widoczne były zabiegi odwołujące się do aksjomatu faktu – formułowania sądów jako oczywistych i niepodważalnych. Często wykorzystywano także zaimki osobowe i dzierżawcze w pierwszej osobie liczby mnogiej „my”, „nas”, mające na celu budowanie wspólnoty emocjonalnej między mówcą a odbiorcą. Podkreślenie wybranych fragmentów za pomocą środków prozodycznych – takich jak akcenty logiczne czy intonacja – wzmacniało przekaz i kierowało uwagę słuchacza na elementy istotne z punktu widzenia nadawcy.

Choć analiza miała charakter jakościowy i ograniczała się do wybranych wystąpień, jej wyniki stanowią istotny punkt wyjścia do dalszych badań nad językiem politycznym Putina. Mogą również służyć jako materiał porównawczy dla analiz retoryki przywódców innych państw, zwłaszcza w kontekście strategii manipulacyjnych i narzędzi perswazji stosowanych w sytuacjach konfliktu międzynarodowego.

Bibliografia

- Awdiejew A., *Systemowe środki perswazji*, [w:] *Manipulacja w języku*, red. P. Krzyżanowski, P. Nowak, Lublin 2004, s. 71–80.
- Fras J., *Język propagandy politycznej*, [w:] *Teoria i praktyka propagandy*, red. B. Dobek-Ostrowska, J. Fras, B. Ociepka, Wrocław 1997, s. 84–110.
- Gawarkiewicz R., *Narracja wojenna prezydenta Federacji Rosyjskiej. Analiza przestrzeni mentalnej wygenerowanej przez W. Putina w wystąpieniach do narodu*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2024, nr 15(2), s. 181–197.
- Gierasieńska D., *Wiarygodność wypowiedzi Władimira Putina na temat relacji rosyjsko-ukraińskich: studium corocznych konferencji prasowych*, „Refleksje. Pismo Naukowe Studentów i Doktorantów” 2020, t. 21, s. 51–70.
- Kremlin, *Обращение президента Российской Федерации (Obrashchenie prezidenta Rossiiskoi Federatsii)*, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=yPP1PtL6bMw> (dostęp: 29.05.2024).

- Kremlin, *Обращение президента Российской Федерации (Obrashchenie prezidenta Rossiiskoi Federatsii)*, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=sIPIMD-9sPhA> (dostęp: 29.05.2024).
- Marciniak A., *Teoria implikacji konwersacyjnej w koncepcji Herberta Paula Grice'a*, „Pedagogika Filozoficzna on-line” 2013, t. 1, s. 85–98.
- Ożóg K., *Język w służbie polityki. Językowy kształt kampanii wyborczych*, Rzeszów 2004.
- Walczak B., *Co to jest język polityki?*, „Język a Kultura” 1994, t. 11, s. 15–20.
- Ван С., Ван Е., *Тактики и приемы речевого воздействия в тексте выступления В. В. Путина на 70-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН*, „Политическая лингвистика” 2018, t. 6, s. 133–139.
- Клюев Ю. В., *Каналы, формы, ресурсы публичного политического дискурса*, „Вестник Санкт-петербургского университета” 2009, Вып. 1. Ч. II, s. 240–245.